C/2025/2955

16.6.2025

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus

Tegevuskava Euroopa Liidu ja Kasahstani kodanikuühiskonna organisatsioonide koostöö tõhustamiseks uue Kesk-Aasia strateegia ja strateegia „Global Gateway“ rakendamise raames

(omaalgatuslik arvamus)

(C/2025/2955)

Raportöör: **Dumitru FORNEA**

Nõustaja	Igor ZUBCU
Täiskogu otsus	17.1.2024
Õiguslik alus	kodukorra artikli 52 lõige 2
	omaalgatuslik arvamus
Vastutav sektsioon	välissuhete sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	11.2.2025
Vastuvõtmine täiskogus	26.3.2025
Täiskogu istungjärk nr	595
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	147/0/3

1. Järeldused ja soovitused

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee näeb häid võimalusi Euroopa Liidu ja Kasahstani Vabariigi suhete laiendamiseks teatavates valdkondades (näiteks investeeringud energeetikasse ja logistikasse) juba loodud vastastikuste majandus- ja kaubandussõltuvuste alusel. Siiski on oluline tagada, et neis suhetes seataks esikohale kestlikkus, inimõigused ja kaasatus ning et need oleksid kooskõlas ELi väärtuste ja strateegiliste eesmärkidega. Tasakaalustatud ja vastastikku kasuliku koostöö edendamiseks on oluline, et ELi ja Kasahstani suhted oleksid eri tegevusvaldkondades võimalikult mitmekesised ning hoolikalt võetaks arvesse keskkonnaalaseid, sotsiaalseid ja geopoliitilisi aspekte.

1.2. Komitee toetab kodanikuühiskonnaga peetava ja sotsiaaldialoogi arendamist Kesk-Aasia piirkonnas ning pooldab selle ametlikuks muutmist, sest piirkonna kodanikuühiskond püüdleb selle eesmärgi poole. Lähtuda tuleb headest tavadest, mida järgitakse suhetes Lääne-Balkani ja teatud määral idapartnerluse organiseeritud kodanikuühiskonnaga.

1.3. Kasahstan ja Usbekistan on riigid, kes saavad kodanikuühiskonnaga peetava ja sotsiaaldialoogi toetusprogrammides end ELiga kõige lihtsamalt ja kiiremini vastavusse viia, kaasates kogemused, mida nad on juba saanud iga-aastasel ELi ja Kesk-Aasia kodanikuühiskonna foorumil osalemisel.

1.4. Komitee on kindlalt veendunud, et laiendatud partnerlus- ja koostöölepingu ja strateegia „Global Gateway“ rakendamist Kasahstanis ja Kesk-Aasias üldiselt ei saa ellu viia kodanikuühiskonna organisatsioone kaasamata ja ilma selge rahalise komponendita, mis on eraldatud laiendatud partnerlus- ja koostöölepingu 5. peatüki artiklis 251 sätestatud meetmete toetamiseks.

1.5. Komitee on veendunud, et ELi ja Kasahstani organiseeritud kodanikuühiskonna suhted võivad areneda struktureeritud viisil tegevuskava alusel, millel on mitu prioriteeti ja mis on kooskõlas ELi uue Kesk-Aasia strateegia eesmärkidega. Rahastamine peab toimuma algatuse „Global Gateway“ raames, kusjuures proportsionaalne panus peab tulema selle piirkonna riikide valitsustelt ja samuti teistelt rahvusvahelistelt rahastajatelt. **Tegevuskava prioriteedid peaksid olema järgmised:**

— Tagada tuleb pidev sõltumatu järelevalve, hindamine ja rakendamine järgmistes aspektides: a) töötajate tingimused, töötajate õiguste ja ametiühingute tegevuse austamine; b) inimõiguste ja diskrimineerimiskeelu austamine; c) ajakirjandusvabadus; d) õiguskindlus ja õigusriigi põhimõtete austamine.

— Luua tuleb ELi ja Kesk-Aasia kodanikuühiskonna platvorm, mis tugineb ELi institutsioonide poolt korrapäraselt korraldatavate ELi ja Kesk-Aasia kodanikuühiskonna foorumite mudelile ja kogemustele. Lähtuda tuleb ka Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee või idapartnerluse kodanikuühiskonna foorumi väljatöötatud headest tavadest.

— Oluline on kaasata kodanikuühiskonna organisatsioonid, et edendada ELi ja Kasahstani vastastikuse mõistmise memorandumit, mis käsitleb strateegilist partnerlust toorainete, patareide ja akude ning taastuvallikatest toodetud vesiniku valdkonnas. Nende kaasamine võib tagada ka kooskõla kestliku arengu eesmärkidega, eelkõige kestliku arengu eesmärgiga nr 7 (taskukohane ja puhas energia), nr 12 (vastutustundlik tarbimine ja tootmine) ja nr 13 (kliimameetmed), sest aitab hinnata projektide kestlikkust ja hoolsuskohustust kooskõlas ELi ja OECD standarditega.

— Euroopa Liit võiks aidata toetada ka Kasahstani kodanikuühiskonna arengut ja tugevdamist. Selleks võiks luua kogemuste vahetamise programmi Kasahstani riigiametnikele ja kohtusüsteemi töötajatele, kaasates Maastrichtis asuva Euroopa Avaliku Halduse Instituudi ning Luxembourgis asuva Euroopa kohtunike ja õigustöötajate keskuse.

— ELi institutsioonid peaksid toetama Kasahstani kodanikuühiskonna arengut ka sel teel, et suurendavad noorte kasahhide haridusvõimalusi Erasmuse programmi kaudu. Programm on juba hõlbustanud uute kodanikuühiskonna esindajate koolitamist, aidates seeläbi kaasa ELi põhimõtete ja väärtuste süsteemi paremale mõistmisele. Kasahstani õppima minevatel liikmesriikidest pärit noortel on samuti oluline roll vastastikusel mõistmisel ja austusel põhineva kahepoolse koostöö tugevdamisel.

2. **Üldised märkused**

2.1. Käesolevas arvamuses keskendutakse ELi ja Kasahstani koostöö tugevdamisele, eelkõige organiseeritud kodanikuühiskonnale muret valmistavates valdkondades, võttes arvesse ELi uue Kesk-Aasia strateegia ja strateegia „Global Gateway“ rakendamisest tulenevaid prioriteete ja võimalusi.

2.2. Partnerlus ELiga on jätkuvalt Kasahstani välispoliitika nurgakivi ning tegemist on esimese Kesk-Aasia piirkonna riigiga, kes allkirjastas ELiga laiendatud partnerlus- ja koostöölepingu. Lepinguga edendati tihedamat koostööd sellistes olulistes sektorites nagu kaubandus, investeeringud, energeetika, põllumajandus ja ühendatus.

2.3. EL on Kasahstani suurim kaubanduspartner. 2023. aastal küündisid Euroopa investeeringud Kasahstani 170 miljardi euroni ja ELi kaubavahetus Kasahstaniga 42,4 miljardi euroni, mis on 5,6 % rohkem kui 2022. aastal. ELi ekspordi väärtus oli 12,1 miljardit eurot, mis on 17,2 % rohkem kui 2022. aastal, ning Kasahstanist pärit import ulatus 30,3 miljardi euroni (1,6 % rohkem kui 2022. aastal) ([1]).

2.4. Kasahstani ja ELi vaheline kaubandus hõlmab märkimisväärses mahus energiaallikate eksporti ning masinate ja seadmete importi. Kasahstan on naftavarude poolest maailmas kaheteistkümnendal kohal. See riik rahuldab umbes 13 % ELi naftanõudlusest.

([1]) https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/kazakhstan_en.

2.5. Kasahstanil on strateegiline roll ka kriitiliste toormete vallas, kuna seal leidub 33 elementi 34st Euroopa Komisjoni kriitiliste toormete määruses nimetatud elemendist. Neist 19 on praegu tootmises ja 14 puhul on kinnitatud, et neid hakatakse tulevikus kaevandama. Seetõttu käsitatakse Kasahstani ELi peamise partnerina energiasüsteemi ümberkujundamise ja kõrgtehnoloogia sektorite jaoks oluliste materjalide stabiilse tarne tagamisel.

2.6. Selleks kirjutasid EL ja Kasahstan 7. novembril 2022 alla vastastikuse mõistmise memorandumile, mis käsitleb strateegilist partnerlust toorainete, patareide ja akude ning taastuvallikatest toodetud vesiniku vallas ([2]). Eesmärk oli tõhustada selles valdkonnas koostööd, et mitmekordistada investeeringuid kõnealuse lepinguga hõlmatud valdkondades ning soodustada osalemist innovatsiooni- ja teadusprogrammides.

2.7. Kasahstan loob ühendus- ja transpordivõrkude arendamise kaudu sildu Aasia ja Euroopa vahel. Kasahstani läbib kokku 13 rahvusvahelist transpordikoridori, sealhulgas viis raudtee- ja kaheksa maanteekoridori. Keskkoridoril on märkimisväärne potentsiaal saada peamiseks kaubandussidemeks. Kasahstani ja välisriikide lennuettevõtjad korraldavad lende 132 sihtkohta 32 riigis, pakkudes ühendusi Kesk-Aasia ja Euroopa vahel.

2.8. Tuginedes ELi ning Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupanga uuringule kestliku transpordi ühenduste kohta Euroopa ja Kesk-Aasia vahel, ([3]) aga ka strateegia „Global Gateway“ rakendamise kontekstis, käivitati 12. juunil 2024 Astanas Kaspia mere rahvusvahelise transpordimarsruudi koordineerimisplatvorm.

2.9. Platvorm on loodud selleks, et hõlbustada projekte Kaspia mere rahvusvahelisel transpordimarsruudil ning viia kokku selle transpordimarsruudiga seotud rahastajad, investorid, sidusrühmad ja toetusesaajad. Nende hulka kuuluvad viis Kesk-Aasia riiki, Armeenia, Aserbaidžaan, Gruusia, Türgi, Euroopa Komisjon ja EL, liikmesriigid, Euroopa Investeerimispank, Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupank, Maailmapank ning Aasia Arengupank.

2.10. Enne Venemaa sõda Ukrainas oli Põhja-Euraasia koridor peamine Euroopat maismaad mööda Aasiaga ühendav marsruut, kuid uuringus tehti kindlaks, et Kaspia mere rahvusvaheline transpordimarsruut on üks alternatiiv. Uuringus soovitati ka teha Kasahstanis prioriteetseid investeeringuid raudteetaristu moderniseerimiseks.

2.11. Kasahstan on Venemaa juhitava Euraasia Majandusliidu (EAEU) liige. Tugevad majandussidemed Kasahstani ja ELi vahel võivad suurendada Kasahstani majandusstabiilsust, mis tooks kaudselt kasu Venemaale, tugevdades Euraasia Majandusliitu ja selle liikmesriikide majandust. Võttes arvesse ELi sanktsioone Venemaa vastu pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse, on väljendatud muret selle pärast, et Venemaa kasutab piirangutega kaupade saamiseks alternatiivse eksporditee või vahendajana naaberriike, sealhulgas Kasahstani. Kaubandusmahu suurenemine võib anda Venemaale võimaluse sanktsioonidest kõrvale hoida.

3. **Konkreetsed märkused**

3.1. *Kodanikuühiskond Kasahstanis – õiguslik ja institutsiooniline raamistik. Üldsuse kaasamine ja konsulteerimine kodanikuühiskonnaga*

3.1.1. Viimase 30 aasta jooksul on riigis esile kerkinud uued ja üsna olulised vabaühenduste algatused, millest enamik toimib edukalt, pakkudes ühiskonnale mitmesuguseid teenuseid. Praktikas mõjutavad mõned kodanikuühiskonna algatused teataval määral Kasahstani poliitikat, sotsiaalvaldkonda, majandust, kultuuri ja humanitaarvaldkonda.

([2]) https://primeminister.kz/en/news/kazakhstan-and-eu-sign-strategic-partnership-document-8103856.
([3]) https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/international-relations/study-sustainable-transport-connections-central-asia_en.

3.1.2. Presidendi 2. juuni 2020. aasta dekreediga nr 341 kiideti heaks strateegiline dokument (Kasahstani Vabariigi kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon aastateks 2020–2030), milles määratakse kindlaks kodanikuühiskonna pikaajalise arengu põhisuunad ja esitatakse uued lähenemisviisid kodanikuühiskonna tegevuse ümberkujundamiseks. Kontseptsiooni rakendatakse kahes etapis: esimene etapp aastatel 2020–2025 ja teine etapp 2026–2030.

3.1.3. 29. detsembril 2021 jõustus Kasahstani Vabariigi seadus inimõiguste voliniku kohta Kasahstani Vabariigis. Seadusega reguleeritakse inimõiguste kaitsjate inimõigustealase tegevuse aspekte, inimõiguste kaitsjate õiguste ja vabaduste tagamist ning inimõigustealast tegevust teostavate inimeste kaitse mehhanismi loomist ja toimimist ning järelevalvet selle üle.

3.1.4. 3. jaanuaril 2021 võeti vastu Kasahstani Vabariigi seadus, millega muudetakse ja täiendatakse teatavaid Kasahstani Vabariigi õigusakte seoses avalike nõukogude tegevusega. Avalike nõukogude moodustamisel tehti tööd aktiivsete vabaühenduste, parteide ja kodanikuühiskonna aktivistide esindajate kaasamise tagamise nimel.

3.1.5. 2021. aasta detsembris võeti vastu Kasahstani Vabariigi seadus, millega muudetakse ja täiendatakse teatavaid Kasahstani Vabariigi õigusakte seoses tsiviilmenetlusõiguse parandamisega ning vaidluste kohtuvälise ja kohtueelse lahendamise institutsioonide (vahendusmenetluse) arendamisega.

3.1.6. 4. juulil 2022 kirjutas riigipea alla Kasahstani Vabariigi vabatahtliku tegevuse ja heategevuse seadusele, millega võeti vastu muudatused seoses riiklike sotsiaalkorralduste ja toetuste rahastamisega. Praegu on aktiivseid vabatahtlikke ligikaudu 200 000. Veebisaidil Qazvolunteer.kz on registreeritud üle 65 000 vabatahtliku.

3.1.7. 2022. aastal loodi Kasahstani Vabariigi presidendi juhtimisel ka riiklik kurultai. Tegemist on nõuandva organiga, mille peamine väljakuulutatud eesmärk on töötada välja ideid ja samme sotsiaalse mõjuvõimu arendamiseks ([4]).

3.1.8. 2. oktoobril 2023 võeti vastu Kasahstani Vabariigi seadus avaliku kontrolli kohta. Seaduses rõhutatakse, kui oluline on kodanike osalemine avalikus halduses ja valitsuse läbipaistvuse tagamine. Selles pakutakse välja mehhanismid, mis võimaldavad üldsusel aktiivselt osaleda järelevalves valitsusasutuste tegevuse üle.

3.1.9. 2019. aastal rakendasid riigi praegused juhid kodanike konstruktiivsele kriitikale ja ettepanekutele kiiresti reageerimiseks kuulava riigi kontseptsiooni. Selle algatuse vahendite seas on näiteks veebipõhised petitsioonid ja rahvahääletused. Et petitsioon võetaks menetlusse, peab see koguma 50 000 allkirja. Kodanikuühiskonna esindajad on nõus, et see vahend toimib hästi. Küll aga on kavandatud mõned muudatused, eelkõige seoses petitsiooni kinnitamiseks vajalike allkirjade arvuga. Ametlikke arve ei ole seni teada, kuid mõned esindajad on öelnud, et vaja on 150 000 allkirja, mida oleks nii tohutu suure territooriumiga ja ebaühtlaselt jaotunud 20 miljoni elanikuga riigis äärmiselt raske saada.

3.1.10. Lisaks võib iga kodanik ametiasutustele veebiportaalis eOtinishi veebipäringuid esitada ([5]) ning Kasahstani esindajad ütlesid külaskäigu ajal, et see vahend toimib väga hästi, kuigi vastused ei olnud alati rahuldavad.

3.1.11. 6. oktoobril 2024 korraldas valitsus rahvahääletuse tuumaelektrijaama ehitamise küsimuses. Vabaühendused ja kodanikud väljendasid muret sellise suure projekti rahastajate küsimuses ning ka asjaolu pärast, et Kasahstanil üksi ei oleks võimalik seda ehitust oma riigieelarvest rahastada. Lisaks tundus elanikkond olevat rohkem mures projektiga seotud võimalike probleemkohtade (korruptsioon, ebapädevus, bürokraatia) pärast, mitte selle olemuse – tuumaelektrijaama rajamise – pärast.

3.1.12. Laiendatud partnerlus- ja koostöölepinguga nähakse ette koostöö ELi ja Kasahstani kodanikuühiskonna vahel. Lepingu 5. peatüki artiklis 251 sätestatakse, et lepinguosalised jätkavad ja laiendavad omavahelist dialoogi, pidades kohtumisi ja konsultatsioone, ning teevad koostööd kodanikuühiskonna rolli küsimustes.

([4]) https://quryltai.kz.
([5]) https://eotinish.kz/kk.

3.1.13. Komitee delegatsioon kohtus kodanikuühiskonna organisatsiooniga, kes jälgib tooraineid, akusid ja taastuvallikatest toodetud vesinikku puudutavat strateegilist partnerlust käsitleva ELi-Kasahstani vastastikuse mõistmise memorandumi rakendamist. Organisatsiooni esindajad leidsid, et usaldusväärse teabe saamine on keeruline, sest vastastikuse mõistmise memorandum sisaldas nii konfidentsiaalsuse kui ka läbipaistvuse klauslit.

3.1.14. Eksperditeadmistega kodanikuühiskond on koondunud suurtesse linnadesse, peamiselt Astanasse ja Almatõsse, ning on maapiirkondades puudulikult esindatud. Seetõttu on piirkondade keskkonnamõju hindamist raske teha. Samal ajal suureneb noorte kaasamine kodanikuühiskonna organisatsioonidesse ja toetatakse kodanikuühiskonna algatusi.

3.2. *Tööränderändepoliitika Kasahstanis*

3.2.1. Kasahstan on allkirjastanud Sõltumatute Riikide Ühenduse liikmesriikide deklaratsiooni koordineeritud rändepoliitika kohta. Kasahstan on ratifitseerinud SRÜ [6] liikmesriikide võõrtöötajate ja nende pereliikmete õigusliku seisundi konventsiooni. Kasahstani Vabariigi valitsus allkirjastas ka lepingud võõrtöötajate ja nende pereliikmete õigusliku seisundi kohta ning koostöö kohta kolmandatest riikidest pärit ebaseadusliku tööjõu rände vastases võitluses.

3.2.2. Peamine õigusakt on Kasahstani Vabariigi elanike rände seadus. Kasahstani Vabariigi tööhõiveseaduse kohaselt kehtestab Kasahstani Vabariigi valitsus igal aastal kvoodi välismaiste töötajate Kasahstani Vabariigi territooriumil tööle värbamiseks. 2024. aastaks heaks kiidetud kvoot oli 0,23 % vabariigi majanduslikult aktiivsest elanikkonnast.

3.2.3. 2023. aastal vähenes töötuse määr vabariigis 2022. aastaga võrreldes 4,9 %-lt 4,7 %-le. Riigi rändealane teabevahetus toimub peamiselt SRÜ riikidega. SRÜ riikidest saabujate ja nendesse riikidesse lahkujate osakaalud olid vastavalt 89,7 % ja 70,6 %.

3.3. *Kasahstani noortepoliitika*

3.3.1. Kasahstani edusammud noorte poliitikasse kaasamisel pakuvad märkimisväärseid võimalusi koostööks Euroopa Liiduga. Kuna Kasahstan jätkab oma 2023.–2029. aasta noortepoliitika kontseptsiooni kaudu noorte mõjuvõimu suurendamist, on raamistik kooskõlas ELi võetud kohustustega edendada noorte kodanikuaktiivsust, sotsiaalset kaasatust ja kestlikku arengut.

3.3.2. Partnerlus ELi noorteparlamentidega võiks hõlbustada vahetusprogramme, ühisistungeid ja mentorlust Euroopa Parlamendi liikmetelt. Selle kaudu rikastataks noorte kasahhide õigusloomekogemust ja suurendataks arusaamist ELi esindusdemokraatia tavadest.

3.4. *Ettevõtlussektor*

3.4.1. Kõik äriüksused peavad taotlema Atamekeni (Kasahstani kaubanduskoda) liikmelisust ja maksma suhteliselt kõrgeid liikmemakse. Atameken ja mitmed ELi äriorganisatsioonid toetavad Kasahstani ja ELi majandus- ja kaubandussuhete tugevdamist.

3.4.2. Viisanõuded ELi sisenevatele Kasahstani ettevõtetele kujutavad endast halduskoormust ning sageli põhjust, miks need ettevõtted ELi ärifoorumites ja -üritustel ei osale. Ettevõtjad leiavad, et viisalihtsustuse kord oleks oluline samm mitte ainult inimestevaheliste kontaktide, vaid ka ettevõtjatevaheliste kontaktide suunas.

[6] Sõltumatute Riikide Ühendus.

3.5. *Ametiühingud*

3.5.1. Seaduse kohaselt võivad ametiühingud korraldada streike, kuid alles pärast tavapäraste menetluste (vahekohtumenetlus ja vahendamine) lõppu. Ametiasutusi tuleb streigi või kogunemise kavandamisest teavitada ja ainult 5 % kogunemistest kiidetakse viimaks heaks, mis piirab märkimisväärselt töötajate õigust rahumeelsele kogunemisele. Ametiühingud on sõltumatud, aga nende liikmesuse tase valitsusasutustes on madal. Kollektiivläbirääkimiste mehhanismide tugevdamine on hädavajalik, et suurendada ametiühingute mõjuvõimu, töötajate esindatust ja piiratud osalemist.

3.5.2. 2014. aastal esitati ametiühingute seadus, kuid rahvusvaheline üldsus vaidlustas selle vormi. Need mured kadusid, kui ametiühingutel õnnestus teha ettepanekuid kavandatud õigusaktis oluliste muudatuste tegemiseks. Piirkondades kalduvad täitevorganid ametiühingute ettepanekuid ja soovitusi ignoreerima. Ühinemisvabaduse vallas esineb endiselt probleeme.

3.5.3. Tuleb märkida, et 2024. aasta Rahvusvahelise Ametiühingute Konföderatsiooni ülemaailmse õiguste indeksi kohaselt on Kasahstani hinne 5: see tähendab, et töötajate õigused ei ole tagatud, ning see on üks maailma halvimaid riike, kus töötada ([7]). Kuna töötajate õiguste ja ametiühingute tavapärase tegevuse tingimused on ilmselgelt ebakindlad, peab Euroopa Liidu ja Kasahstani kodanikuühiskonna organisatsioonide koostöö tõhustamine tingimata toimuma töötajate õiguste ja sõltumatute ametiühingute täieliku austamise kaudu.

3.6. *Inimõigused ja diskrimineerimiskeeld*

3.6.1. Inimõiguste organisatsioonid on tõstnud esile nii edusamme kui ka jätkuvaid probleeme Kasahstani inimõiguste olukorra parandamisel. Kuigi nad on tunnistanud arengut sellistes valdkondades nagu õigusreformid ja pingutused poliitilise maastiku ajakohastamiseks, on nad väljendanud muret tagasilöökide pärast mõnes olulises valdkonnas, sealhulgas kodanikuvabaduste kaitse ja sõnavabadus. Vaatamata reformide käivitamisest demokraatia tugevdamiseks, on käegakatsutavad ja järjepidevad edusammud endiselt ebaühtlased.

3.6.2. Hoolimata kehtivatest õigusaktidest, millega rahumeelsed meeleavaldused on lubatud ja mis tagavad kogunemisvabaduse, on lõhe teooria ja praktika vahel üsna suur. Protesti korraldada soovivad isikud ei vaja enam Akimati (kohalik omavalitsus) eelnevat luba, vaid peavad ametivõime üksnes teavitama. Enamikul juhtudest saab potentsiaalne korraldaja siiski vastuse, et ruumi on juba reserveerinud mõni teine kodanikuühiskonna organisatsioon (tavaliselt avaliku võimu loodud ning selle kontrolli all olev vabaühendus) või avalikus ruumis, kus protesti või üritust soovitakse läbi viia, on pooleli ehitustööd. Seejärel juhtub, et soovitud kohas ei toimu ühtki sündmust.

3.6.3. Viimastel aastatel on mõnda kohtuprotsessi soolise vägivalla juhtumite üle Kasahstani meedias otse üle kantud, mis tõi selle küsimuse avaliku arutelu keskmesse. Sellega seoses võeti 2024. aasta aprillis vastu hilisem seadus, millega karmistatakse seitse aastat pärast selle dekriminaliseerimist koduvägivalla eest karistamist.

3.6.4. Naised on avaliku võimu kandjate seas alaesindatud, kuigi Kasahstani valimisseadusega kehtestati kvoodid, mille kohaselt peavad 30 % parlamendiliikmetest olema naised, noored ja puuetega inimesed. Parlamendi praeguse koosseisu ametiajal on 20 % senati liikmetest ja 18,4 % esindajatekoja (Mazhilis) liikmetest naised ([8]).

3.6.5. Pärast 2022. aasta jaanuari sündmusi on meeleavalduse korraldamise võimalus järsult vähenenud ja ametivõimud kipuvad hajutama isegi väikeseid mõne inimese kogunemisi. Aktivistid märgivad ka, et sündmuste ajal meeleavaldajate vastu suunatud vägivalla ohvrid ei ole saanud õiglast lahendust. Viimane suurem meeleavaldus toimus 2022. aasta veebruaris Almatõs Ukraina toetamiseks pärast Venemaa sissetungi sellesse riiki ning pärast seda on toimunud vähe meeleavaldusi.

3.6.6. Puuetega inimeste abistamiseks on kodanikuühiskonna organisatsioonid käivitanud algatuse „Ligipääsetav Kasahstan“. See veebipõhine vahend näitab, mil määral on linnarajatised ja -teenused puuetega inimestele juurdepääsetavad ([9]).

([7]) https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2024_ituc_global_rights_index_en.pdf.
([8]) https://data.ipu.org/parliament/KZ/KZ-UC01/.
([9]) https://www.unicef.org/kazakhstan/en/stories/paving-accessible-path-future.

3.6.7. LGBTQI+-inimeste aktivism on rohkem võimalik kui teistes Kesk-Aasia riikides. Kasahhi rändrahvastik on traditsiooniliselt olnud mittediskrimineeriv ja avatud erinevustele. LGBTQI+-inimeste olukord on Venemaa propaganda ja häbimärgistamise tõttu märkimisväärselt halvenenud. Transsoolised inimesed peavad uue soo isikutunnistusel tunnustamiseks läbi tegema suguelundite operatsiooni ([10]). Ettepanek esitada Venemaal kehtiva õigusaktiga sarnane LGBTIQ+-inimeste vastane õigusakt ei ole teoks saanud.

3.7. *Meedia- ja ajakirjandusvabadus*

3.7.1. Ajakirjandusvabaduse indeksi kohaselt oli Kasahstan 2024. aastal 180 riigi seas 142. kohal (2023. aastal 134. kohal). Valitsusel on meediamaastiku üle märkimisväärne kontroll: ligikaudu 90 % meediast on riigi toetusel. Sõltumatul ajakirjandusel on raskusi jätkusuutliku rahastamisega. Mõnel juhul toetavad neid tuntud kaubamärgid, kes soovivad oma mainet parandada.

3.7.2. Hiljuti välja kuulutatud uued meediaalased õigusaktid tekitavad ajakirjanikele ja meediatöötajatele muret, sest neid peetakse üsna piiravateks. Lisaks on arutlusel mõned meetmed, mis puudutavad välisajakirjanike pääsu Kasahstani.

3.7.3. Kasahstani meedia- ja teabeseadustega on kehtestatud meediasisu suhtes teatav kontrollitase. Meediaseaduse kohaselt tuleb registreerida kõik meediakanalid ning valitsusele jääb õigus väljastatud load tundliku teabe avaldamise korral peatada või tühistada.

3.7.4. Kodanikuühiskonna sõnul on avalikku huvi pakkuva teabe kättesaadavust reguleeriv õigusraamistik piiratud hoolimata digitehnoloogia kasutuselevõtust ning selle mõjust valitsemisele ja avalikele teenustele. Suur osa teabest, mida üldsus soovib, näiteks eelarveteave, ei ole ajakirjanikele ja kodanikele kättesaadav, samuti on üldsusele avatud vaid mõned riigiasutuste koosolekud.

3.7.5. Venemaa propaganda on tohutu ja selle mõju on erakordselt suur ka seetõttu, et enamik elanikkonnast räägib vene keelt. Alates sõja algusest Ukrainas on valeuudiste ja propaganda levik märkimisväärselt suurenenud. Näib, et avalik-õiguslikud asutused ei võta selle vastu vajalikke meetmeid.

3.8. *Justiitsküsimused*

3.8.1. Kesk-Aasias peetakse Kasahstani kohtusüsteemi piirkonna teiste riikide omast paremaks. Asjaolu, et suurem osa õigusteabest on vene keeles, tekitab kasahhi keelt kõneleva elanikkonna jaoks teabevaakumi. Kaebusi on esitatud ka kohtunike, prokuröride ja politsei liiga suure poliitilise sõltuvuse kohta.

3.8.2. Kasahstani konstitutsioonikohus asutati 2023. aastal. Kõik selle menetlused viiakse läbi veebis. Kohtuistungitele on kutsutud riigiasutuste esindajad ja kohtus kohtuasja tõstatanud kodanikud. Kohus tegutseb vahendaja ja kiirreageerimis-mehhanismina. Selle roll on ennetav, ent jälgitakse ka otsuste täideviimist.

3.8.3. Tsiviilkohtutele esitatud kohtuasjade arvu suurenemine näitab elanikkonna usalduse suurenemist kohtumenetluste vastu sellel tasandil. Olukord on erinev kriminaalasjades, mille puhul on esitatud kaebusi teatavate repressioonide kohta. Sellega seoses on üks rahvusvaheliselt tuntud juhtumeid aktivisti ja opositsioonitegelase Žanbolat Mamaj juhtum, keda süüdistatakse massirahutuste korraldamises Almatõs 2022. aasta jaanuari meeleavalduste ajal.

3.8.4. Meelevaldse kinnipidamise küsimustega tegeleva ÜRO Inimõiguste Nõukogu töörühma 28. märtsil 2023 vastu võetud arvamuses nr 11/2023 (Kasahstan) märgitakse, et „Žanbolat Mamaj vabaduse võtmine on vastuolus inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklitega 3, 9, 19 ja 20 ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikli 9 lõikega 1 ning artiklitega 19 ja 21“.

([10]) https://www.rferl.org/a/fighting-for-identity-kazakh-laws-make-life-difficult-for-transgender-community/30774062.html.

4. **Euroopa Liidu ja Kasahstani kodanikuühiskonna organisatsioonide koostöö tõhustamise tegevuskava**

4.1. Komitee on kindlalt veendunud, et laiendatud partnerlus- ja koostöölepingu ja strateegia „Global Gateway“ rakendamist Kasahstanis ja Kesk-Aasias üldiselt ei saa ELi standardite kohaselt saavutada, kui ei kaasata kodanikuühiskonna organisatsioone ning kui ELi institutsioonid ei eralda selge rahalise komponendi laiendatud partnerlus- ja koostöölepingu 5. peatüki artiklis 251 sätestatud meetmete toetamiseks.

4.2. Komitee on veendunud, et ELi ja Kasahstani organiseeritud kodanikuühiskonna suhted võivad areneda struktureeritud viisil tegevuskava alusel, millel on mitu prioriteeti ja mis on kooskõlas ELi uue Kesk-Aasia strateegia eesmärkidega. Rahastamine peab toimuma algatuse „Global Gateway“ raames, kusjuures proportsionaalne panus peab tulema selle piirkonna riikide valitsustelt ja samuti teistelt rahvusvahelistelt rahastajatelt.

4.3. Luua tuleb ELi ja Kesk-Aasia kodanikuühiskonna platvorm, mis tugineb ELi institutsioonide poolt korrapäraselt korraldatavate ELi ja Kesk-Aasia kodanikuühiskonna foorumite mudelile ja kogemustele. Lähtuda tuleb ka komitee või idapartnerluse kodanikuühiskonna foorumi väljatöötatud headest tavadest.

4.4. Kasahstani Vabariik ja Usbekistani Vabariik on arenenud riigid, kellel on vajalik finants- ja haldussuutlikkus, et tagada Kesk-Aasia kodanikuühiskonna organisatsioonide ja Euroopa Liidu suhete institutsioonilise raamistiku loomine.

4.5. Riiklike kodanikuühiskonna platvormide loomine neis riikides oleks oluline samm ELi ja Kesk-Aasia kodanikuühiskonna platvormi loomise suunas, mis võimaldaks pidada pidevat struktureeritud dialoogi ELi liikmesriikide ja Kesk-Aasia piirkonna riikide kodanikuühiskonna esindajate vahel.

4.6. Selline struktureeritud viis tagada suhted nende kahe maailma piirkonna organiseeritud kodanikuühiskonna esindajate vahel võib tuua märkimisväärset kasu majandus-, kaubandus-, sotsiaal- ja kultuurisuhete tugevdamisele ning hõlbustada kogemuste ja heade tavade vahetamist. Seeläbi tagatakse tingimused tegevuse paremaks koordineerimiseks ja sünkroniseerimiseks rahvusvahelisel areenil.

4.7. ELi ja Kasahstani vastastikuse mõistmise memorandum, mis käsitleb strateegilist partnerlust toorainete, patareide ja akude ning taastuvallikatest toodetud vesiniku valdkonnas, on oluline vahend investeeringute ligimeelitamiseks lepingule allakirjutanute jaoks strateegilist huvi pakkuvates valdkondades. Lisaks on see võimalus kaasata organiseeritud kodanikuühiskond projektide kestlikkuse ja hoolsuskohustuste hindamisse kooskõlas ÜRO kestliku arengu eesmärkidega, eelkõige kestliku arengu eesmärkidega nr 7, nr 12 ja nr 13 ning ELi ja OECD vastu võetud standarditega.

4.8. Euroopa Liit võiks aidata ka toetada tugeva ja sõltumatu kodanikuühiskonna jaoks soodsat institutsioonilist keskkonda Kasahstanis. Selleks võiks luua kogemuste vahetamise programmi Kasahstani riigiametnikele ja kohtusüsteemi töötajatele, kaasates Maastrichtis asuva Euroopa Avaliku Halduse Instituudi ning Luxembourgis asuva Euroopa kohtunike ja õigustöötajate keskuse.

4.9. Pärast kohtumisi kodanikuühiskonna ja konstitutsioonikohtu esindajatega leidis Kasahstani külastanud komitee delegatsioon, et paljusid olukordi, millest inimõiguste organisatsioonid on teatanud, oleks saanud vältida, kui mõne riigi esindaja ametialane koolitus ja mõtteviis avalikus halduses või kohtusüsteemis oleks olnud kooskõlas OECD riikide parimate tavadega.

4.10. Näiteks on teatatud puudustest kohtunike koolitamisel, peamiselt õigusterminoloogiaga seotud segaduse tõttu, sest kohtunike haridus- ja koolitusprotsessid põhinevad siiani endise Nõukogude Liidu süsteemi või Venemaa praeguse süsteemi pedagoogilistel meetoditel ja õppematerjalidel. Nii ei võeta tõsiselt arvesse vajadust, et kohtunikud ja menetlusosalised peaksid üha enam suhtlema kasahhi keeles.

4.11. ELi institutsioonid saavad toetada Kasahstani kodanikuühiskonna arengut ka sel teel, et suurendavad noorte kasahhide haridusvõimalusi Erasmuse programmi kaudu. Programm on juba hõlbustanud uute kodanikuühiskonna esindajate koolitamist, aidates seeläbi kaasa ELi põhimõtete ja väärtuste süsteemi paremale mõistmisele. Kasahstani õppima minevatel liikmesriikidest pärit noortel on samuti oluline roll vastastikusel mõistmisel ja austusel põhineva kahepoolse koostöö tugevdamisel.

4.12. Kasahstani ülikoolid on huvitatud sellest, et suurendada võimalusi kaasata oma üliõpilasi rahvusvahelistesse vahetusprogrammidesse ELi sarnaste kõrgharidusasutustega. Seda huvi toetavad Kasahstani ülikoolide kogemused ja suutlikkus hallata Erasmuse projekte vastavalt ELi menetlustele.

Brüssel, 26. märts 2025

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

president

Oliver RÖPKE